

Ks. prof. dr hab. Wojciech ZYZAK
UPJPII, Kraków

JASNA GÓRA JANA PAWŁA II

„Papież włączał cierpienie Polski w cierpienie Chrystusa, a to oznacza, że Polska uczestniczyła w jego mękach w nadziei zmartwychwstania i współpracowała z nim w dziele zbawienia świata, realizując w ten sposób mesjańską funkcję kapłańską. Jan Paweł II przyjmował więc bez wątplenia pewną wersję koncepcji Polski jako Chrystusa narodów”¹. To zdanie z książki Pawła Rojka *Liturgia dziejów. Jan Paweł II i polski mesjanizm* wydaje się kluczowe w analizie ideowych więzi polskiego Papieża z Ojczyzną. Dlatego może budzić pewne zdziwienie, że autor nie przedstawia w tym kontekście wątku maryjności Jana Pawła II i roli Matki Boskiej Królowej Polski – Pani Jasnogórskiej w dziejach polskiego narodu. Sanktuarium w Częstochowie miało wielki wpływ na kształtowanie się duchowej i patriotycznej postawy Karola Wojtyły, który jako biskup krakowski, a następnie papież Jan Paweł II podkreślał znaczenie Jasnej Góry jako serca narodu. Najzwięźlej święty wytłumaczył światu to znaczenie w książce *Przekroczyć próg nadziei* słowami: „Osobny rozdział stanowi Jasna Góra ze swą Ikoną Czarnej Madonny. Dziewica Jasnogórska czczona jest od wieków jako Królowa Polski. Jest to sanktuarium całego Narodu. U swej Pani i Królowej Naród polski szukał przez wieki i szuka nadal oparcia i siły duchowego odrodzenia. Jest to miejsce szczególnej ewangelizacji. Wielkie wydarzenia w życiu Polski są zawsze jakoś z tym miejscem związane. Dawna i współczesna historia mojego Narodu właśnie tam, na Jasnej Górze, znajduje punkt swej szczególnej koncentracji”². Poniższy tekst stanowi próbę analizy wzajemnej więzi Jasnej Góry i Jana Pawła II, szczególnie w aspekcie narodowym, sugerowanym setną rocznicą odzyskania niepodległości obchodzoną w 2018 roku.

1. Wpływ Jasnej Góry na Karola Wojtyłę

Karol Wojtyła wzrastał w katolickiej atmosferze intensywnego kultu maryjnego. Wprawdzie z Wadowic bliżej było do Kalwarii Zebrzydowskiej niż do

¹ P. Rojek, *Liturgia dziejów. Jan Paweł II i polski mesjanizm*, Kraków 2016, s. 195.

² Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s. 158.

Częstochowy, a Polska w okresie międzywojennym w swych granicach posiadała sanktuarium ostrobramskie i Śliczną Gwiazdę Lwowa, przed którą król Jan Kazimierz składał swoje śluby, jednak znaczenie Jasnej Góry już wtedy było wyjątkowe. Dlatego, chociaż święty Jan Paweł II w książce *Dar i Tajemnica*, pisząc o wątku maryjnym swego kapłańskiego powołania, wspomina o Kalwarii i nic nie mówi o Jasnej Górze, to jednak z innych świadectw wiemy, że częstochowskie sanktuarium miało duży wpływ na kształtowanie się jego postawy duchowej i patriotycznej od wczesnej młodości³.

Nie mogło być inaczej, skoro Polacy, którzy obrali sobie Maryję za królową w 1656 roku i uzyskali potwierdzenie tego tytułu ze strony papieża Piusa X w 1904 roku, zwiążali go z jasnogórską ikoną Matki Bożej. Świadczą o tym chociażby insygnia królewskie umieszczone przy obrazie Matki Bożej w 1926 roku⁴. Jasna Góra w tamtym okresie cieszyła się szczególną uwagą papieży. Wystarczy wspomnieć, że Pius X ofiarował korony Matce Bożej, Pius XI urządził w Castel Gandolfo kaplicę z kopią ikony, Pius XII po wybuchu drugiej wojny światowej powiedział: „Nie zginęła Polska i nie zginie, bo Polska wierzy, Polska się modli, Polska ma Jasną Górę”. Później Jan XXIII zawierzył Pani Jasnogórskiej dzieło rozpoczynające się Soboru Watykańskiego II⁵.

W takiej duchowej atmosferze wzrastał późniejszy papież, który urodził się 18 maja 1920 roku. Był to rok szczególny. Odrodzona Polska, druga Rzeczpospolita cieszyła się niepodległością niecałe dwa lata, gdy przyszło się jej zmagać z sowieckim atakiem. W sytuacji zagrożenia suwerenności państwa przez armię bolszewicką prymas Edmund Dalbor i kardynał Aleksander Kakowski wraz z episkopatem 28 lipca 1920 roku na Jasnej Górze oddali naród polski w opiekę Maryi Królowej Polski. To właśnie od 1920 roku episkopat Polski odbywał często na Jasnej Górze swoje konferencje plenarne i stąd kierował do polskich katolików listy pasterskie. W momencie zagrożenia w 1920 roku przeor Piotr Markiewicz wystosował z Jasnej Góry odezwę wzywającą do udziału w wojnie obronnej przeciw bolszewikom, a w sanktuarium odprawiono przed 15 sierpnia nowennę o zwycięstwo wojsk polskich. Odtąd co roku świętowano 15 sierpnia jako rocznicę „cudu nad Wisłą”⁶. Powiązanie tytułu Królowej Polski z jasnogórską ikoną sprawiło, że wszedł on na stałe do pobożności ludowej i właśnie w 1920 roku został dołączony do Litani loretąńskiej. Niedługo później, bo już w 1923 roku papież Pius XI ustanowił dzień 3 maja świętem Królowej Polski. Święto to posiada własny formularz Mszy Świętej. W ten sposób, jak mówił święty Jan Paweł II, „Jasna Góra stała się stolicą duchową Polski, do której ze wszystkich stron ojczyściej

³ Por. Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica*, Kraków 2005, s. 24.

⁴ Por. A. Szafranski, „Z dawna Polski Tyś Królową”, „Ateneum kapłańskie” 110 (1988), s. 77.

⁵ Por. S. Jabłoński OSPPE, *Jan Paweł II a Jasna Góra*, w: *Diligis Me? Pasce*, red. S. Czerwik, M. Mierzwa, Sandomierz 1999, s. 678.

⁶ Por. S. Jabłoński, *Jasna Góra. VI. Znaczenie Jasnej Góry w życiu Kościoła i narodu*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. S. Wilk i inni, Lublin 1997, k. 1089-1090.

ziemi podążają pielgrzymi, aby odnaleźć tutaj jedność z Chrystusem Panem poprzez Serce Jego Matki”⁷.

W okresie międzywojennym organizowano pielgrzymki, zwłaszcza na Jasną Górę⁸. W takich pielgrzymkach brał udział również Karol Wojtyła. Pielgrzymował tam w roku jubileuszu pięćset pięćdziesięciolecia sanktuarium w 1932 z rodzinną parafią z Wadowic. Jako student konspiracyjnie przybywał na włączoną do Generalnego Gubernatorstwa Jasną Górę w 1942 i 1943 roku, żeby kontynuować tradycje ślubowanych w 1936 roku ogólnopolskich pielgrzymek akademickich. Na liście odnawiających ślubowania akademickie dwukrotnie, w tych właśnie latach, występuje podpis studenta z Krakowa, Karola Wojtyły⁹. George Weigel słusznie zwrócił uwagę na wczesne zainteresowania młodego Wojtyły literaturą. Pisał: „Na przykład prawie na pewno dzięki Sienkiewiczowi Karol Wojtyła usłyszał po raz pierwszy epicką przemowę przeora Augustyna Kordeckiego do obrońców jasnogórskiego klasztoru w Częstochowie, miejsca przechowywania ikony Czarnej Madonny. Obrona ta przełamała szwedzką inwazję roku 1655, traumatyczny moment, który polska historia wspomina jako «potop»”¹⁰. W podobnym duchu autor biografii polskiego Papieża na podstawie swych badań stwierdził, że Karol w maju 1939 roku „udał się ze studenką pielgrzymką do sanktuarium Czarnej Madonny w Częstochowie, gdzie w wielu umysłach musiało się rodzić porównanie między «potopem» szwedzkim 1655 i wiszącym w powietrzu zagrożeniem nazistowskim”¹¹.

Liczne pielgrzymki akademickie Jan Paweł II wspominał w swej książce *Wstanie, chodźmy!* Czytamy tam: „Częstochowa to miejsce szczególne dla Polaków. [...] Wszyscy wierzący Polacy pielgrzymują do Częstochowy. Ja też od dziecka tam jeździłem z pielgrzymkami. W roku 1936 była wielka pielgrzymka młodzieży akademickiej z całej Polski, połączona ze złożeniem uroczystego ślubowania przed obrazem. Potem była ona powtarzana co roku. Podczas okupacji odbyłem tę pielgrzymkę już jako student filologii polskiej na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pamiętam ją szczególnie, bo dla podtrzymania tradycji pojechaliśmy do Częstochowy jako delegaci: Tadeusz Ulewicz, ja i jeszcze ktoś trzeci. Jasna Góra była otoczona przez wojska hitlerowskie. Ojcowie paulini udzielili nam gościny. Wiedzieli, że jesteśmy delegacją. Było to oczywi-

⁷ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej pod Szczytem Jasnej Góry dla pielgrzymów z Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny*, Kraków 1997, s. 133.

⁸ Por. H. Olszar, *Kościół w Polsce w okresie międzywojennym: 1918-1939*, „Symposium” 8 (2004), nr 12, s. 37.

⁹ Por. S. Jabłoński, *Jan Paweł II a Jasna Góra*, w: *Diligis Me? Pasce*, s. 671; S. Jabłoński, *Jasna Góra. VI. Znaczenie Jasnej Góry w życiu Kościoła i narodu*, w: *Encyklopedia katolicka*, k. 1090.

¹⁰ G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, Kraków 2000, s. 51.

¹¹ Tamże, s. 60.

ście zakonspirowane. Mieliśmy satysfakcję, że udało się nam tę tradycję podtrzymać. Później też wielokrotnie jeździłem z różnymi pielgrzymkami – w szczególności z pielgrzymką wadowicką¹². Wizyty te kształtowały jego kapłańskie powołanie i przygotowywały do posługi biskupiej. Od 1958 roku szczególną dewizą biskupa pomocniczego Krakowa było zawołanie maryjne „Totus Tuus”. Wyjątkowa miłość do Pani Jasnogórskiej towarzyszyła Karolowi Wojtyłemu również, gdy został w 1964 roku metropolitą krakowskim i w 1967 roku kardynałem.

2. Jasna Góra w biskupiej posłudze Karola Wojtyły

Kardynał Karol Wojtyła ponad sto razy wygłaszał przemówienia i homilie do rzesz pielgrzymów w dni największych uroczystości jasnogórskich i podczas ogólnopolskich pielgrzymek. Aktualizował w nich treści pobożności maryjnej w perspektywie życia społecznego i politycznego¹³. O znaczeniu tego miejsca dla biskupa Wojtyły świadczą jego wspomnienia z pierwszych godzin po otrzymaniu sakry i z następnych lat: „Po Mszy św. poszedłem z Wawelu prosto do seminarium, bo tam było przyjęcie dla zaproszonych gości, ale jeszcze tego samego wieczora pojechałem z tzw. środowiskiem moich przyjaciół do Częstochowy, gdzie następnego dnia rano odprawiłem Mszę św. w kaplicy cudownego obrazu Matki Boskiej. [...] Co roku na Jasnej Górze odbywały się rekolekcje biskupów, zwykle na początku września. Pierwszy raz uczestniczyłem w nich jeszcze jako zwyczajny biskup nominat. Zabrał mnie ze sobą arcybiskup Baziak. [...] Chyba z tych pielgrzymek na Jasną Górę zrodziło się pragnienie, aby pierwsze kroki w papieskim pielgrzymowaniu skierować do sanktuarium maryjnego. To pragnienie poprowadziło mnie w pierwszą podróż apostolską do Meksyku, do stóp Dziewicy z Guadalupe”¹⁴.

Na czas biskupiej posługi Karola Wojtyły w Krakowie przypada okres wzmożonej walki komunistów z sanktuarium w Częstochowie. Władze Polski Ludowej dążyły do ograniczenia wpływu Jasnej Góry na społeczeństwo przez stosowanie różnych represji. Warto wspomnieć, że jeszcze w 1979 roku podjęto próbę utrudnienia dostępu pielgrzymom do sanktuarium przez zmianę układu komunikacyjnego w mieście, projektując tunel w poprzek Alei Najświętszej Maryi Panny. Protesty społeczne i interwencja Jana Pawła II skłoniły do rezygnacji z tej inwestycji. Wcześniej pod pretekstem ochrony obrazu Matki Bożej Peregrynującej w 1966 roku zatrzymano go w klasztorze¹⁵. Jan Paweł II tak wspominał tamte czasy: „Władze partyjne miały świadomość tego, czym jest dla Polaków Jasna Góra,

¹² Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, Kraków 2004, s. 19-20.

¹³ Por. S. Jabłoński, *Jan Paweł II a Jasna Góra*, w: *Diligis Me? Pasce*, s. 671.

¹⁴ Jan Paweł II, *Wstańcie, chodźmy!*, s. 19-20.

¹⁵ Por. S. Jabłoński, *Jasna Góra. VI. Znaczenie Jasnej Góry w życiu Kościoła i narodu*, w: *Encyklopedia katolicka*, k. 1090.

cudowny Obraz i maryjna pobożność, która od początku kształtuje się wokół niego. Dlatego, gdy z inicjatywy Episkopatu, a zwłaszcza kardynała Stefana Wyszyńskiego ruszyła z Częstochowy peregrynacja Czarnej Madonny, która miała nawiedzić wszystkie parafie i wspólnoty w Polsce, władze komunistyczne robiły wszystko, by uniemożliwić to nawiedzenie. Kiedy Obraz został zaarrestowany przez milicję, pielgrzymowały puste ramy, a ich wymowa była jeszcze bardziej czytelna. W tych ramach bez obrazu odczytywano niemy znak braku wolności religijnej. A Naród wiedział, że ma do niej prawo i tym bardziej o nią się modlił. To pielgrzymowanie trwało prawie dwadzieścia pięć lat i zaowocowało pośród Polaków niezwykłym umocnieniem w wierze, nadziei i miłości¹⁶.

Ważnym elementem programu odnowy duchowej narodu polskiego po drugiej wojnie światowej były akty zawierzenia. Do najważniejszych należą Akt poświęcenia narodu polskiego Niepokalanemu Sercu Maryi przez prymasa Augusta Hlonda 8 września 1946 roku, Jasnogórskie śluby narodu z 26 sierpnia 1956 roku, Milenijny akt oddania Polski w macierzyńską niewolę miłości za wolność Kościoła Chrystusowego ogłoszony przez prymasa Wyszyńskiego i episkopat 3 maja 1966 roku oraz Akt oddania świata Maryi Matce Kościoła z 5 września 1971 roku. W tworzeniu dwóch ostatnich Karol Wojtyła uczestniczył jako biskup. Natomiast później, w czasie Światowych Dni Młodzieży Jan Paweł II dokonał 15 sierpnia 1991 roku Aktu zawierzenia Matce Bożej młodzieży całego świata¹⁷. Wspomniane akty zawierzenia w latach sześćdziesiątych, podejmowane przez różne grupy kościelne w Polsce, przez całe parafie oraz osoby indywidualne, współbrzmiały z pracami Soboru Watykańskiego II. Wyrażało się to zwłaszcza przez „czuwania soborowe z Maryją Jasnogórską”. W parafiach polskich podejmowano tak zwane „soborowe czyny dobroci”, czyli konkretne postanowienia do realizacji w codziennym życiu; wpisywano je w przygotowane przez proboszczów księgi czy zeszyty i składano na Jasnej Górze, gdy przyjeżdżano na całonocne czuwania maryjne. Zgromadzono w ten sposób kilkanaście tysięcy tomów i zeszytów, które są obecnie porządkowane przez Jasnogórską Bibliotekę Maryjną i będą w przyszłości dostępne dla badaczy tego jedyne go na świecie fenomenu maryjnego w Kościele. Czuwania soborowe gromadziły parafie polskie, aby modlitwą, ofiarą

¹⁶ Jan Paweł II, *Wstanie, chodźmy!*, s. 19-20. „Widomo księżom, co spotkało ów święty Wizerunek, gdy z początkiem września był wieziony do katedry katowickiej, aby tam rozpoczęło się nawiedzenie parafii w sąsiadującej z nami diecezji śląskiej. W następstwie odebrania obrazu, dokonanego siłą, i uwięzienia go na Jasnej Górze, nawiedzenie parafii śląskich odbywa się bez obrazu. W każdym kościele czekają na niego ramy, ale ramy te niestety pozostają puste. Jednak kapłani i wierni, rozumiejąc wymowę pustych ram, przeżywają nawiedzenie Matki Bożej Jasnogórskiej bez obrazu tak, jakby przybywała do parafii w swym najczcigodniejszym Wizerunku”. K. Wojtyła, *List do kapłanów na zakończenie roku milenijnego, 10 grudnia 1966 roku*, w: *Odnowa Kościoła i świata. Refleksje soborowe*, red. A. Dobrzyński, Rzym 2014, s. 396.

¹⁷ Por. K. Maniecki, *Jasna Góra. VII. Ośrodek duszpasterski. Akty zawierzenia*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, k. 1093-1094.

oraz poświęceniem się Maryi wspierać ojców Soboru¹⁸. Jednym z nich, i to bardzo aktywnym był Karol Wojtyła. Zabierając głos podczas Soboru na temat Kościoła i Maryi Dziewicy, pozostawił trzy wypowiedzi na piśmie, postulując, by w dokumencie o Kościele Matka Boża znalazła odpowiednio godne miejsce¹⁹.

Tematom soborowym w kontekście Jasnej Góry i Ojczyzny poświęcił Karol Wojtyła szereg wystąpień. W 1969 roku wygłosił w Krakowie referat pod tytułem „Problem realizacji Soboru w Polsce”. Czytamy w nim: „Musimy koniecznie odkryć i coraz głębiej odkrywać te związki, jakie istnieją pomiędzy duchem Soboru a Aktem z 3 maja 1966 roku. Jest to zasadniczy warunek realizacji Soboru, gotowości do jego realizacji i jej owoców”. O jaki akt chodzi? Papież tłumaczy, że chodzi o akt nadziei, zawierzenia Matce Bożej: „Właśnie to heroiczne zawierzenie wynikające z wiary zawartej w magisterium Vaticanum II – i oczywiście nawiązującej do polskich dziejowych doświadczeń – zostało postawione w Akcie jasnogórskim jako wartość czy też cnota, którą Kościół w Polsce pragnie niejako okupić własną wolność w Ojczyźnie oraz wolność Kościoła w świecie współczesnym. Z zawierzeniem Matce Bożej wiąże się w Akcie jasnogórskim ogólne zobowiązanie do życia wedle woli Bożej, do życia w całej pełni chrześcijańskiego, do pracy duszpasterskiej poświęconej kształtowaniu takiego życia w coraz dojrzałej postaci”²⁰.

Powiązanie soboru i Wielkiej nowenny przed Milenium chrztu Polski z modlitwą do Pani Jasnogórskiej prowadziło w programie duszpasterskim do oddania się w macierzyńską niewolę Maryi za wolność Kościoła. Zbiegło się to z ogłoszeniem Maryi Matką Kościoła²¹. Można powiedzieć, że wszystkie te wydarzenia przygotowywały Karola Wojtyłę do pełnienia posługi Piotra naszych czasów. Tak to widział sam Papież, który w książce *Przekroczyć próg nadziei* wyznał: „Jasna Góra została wpisana w dzieje mojej Ojczyzny w XVII wieku jako swoiste: «Nie lękajcie się!» wypowiedziane przez Chrystusa ustami Jego Matki. Kiedy w dniu 22 października 1978 roku przejmowałem rzymskie dziedzictwo posługi Piotrowej, miałem z pewnością głęboko w pamięci przede wszystkim to polskie doświadczenie maryjne”²².

¹⁸ Por. J. Pach, *Polskie starania o tytuł Maryi „Matki Kościoła” oraz jego realizacja teologiczno-pastoralna*, „Salvatoris Mater” 16 (2014), nr 1, s. 195.

¹⁹ Por. *Karol Wojtyła na Soborze Watykańskim II*, red. R. Skrzypczak, Warszawa 2011, s. 193.

²⁰ K. Wojtyła, *Kościół w tajemnicy Odkupienia. Interpretacja Vaticanum II*, red. A. Dobrzyński, Rzym 2012, s. 373-374.

²¹ Por. J. Pach, *Polskie starania o tytuł Maryi „Matki Kościoła” oraz jego realizacja teologiczno-pastoralna*, „Salvatoris Mater” 16 (2014), nr 1, s. 196, 198-199.

²² Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, s. 161.

3. Nauczanie Jana Pawła II o roli Pani Jasnogórskiej w dziejach narodu polskiego

16 października 1978 roku na tron świętego Piotra wstępował papież, który przyjął wybór w całkowitym zaufaniu Maryi²³. Rozpoczynając pontyfikat 22 października, prosił rodaków o modlitewne wsparcie na Jasnej Górze²⁴. Słowa te wpisują się w eklezjologię Jana Pawła II, która jest chrystocentryczna, ale ma ścisły związek z mariologią²⁵. Świadomość istotowej więzi istniejącej między Maryją a Chrystusem i Kościołem stanowiła dla Ojca Świętego fundamentalną zasadę zawierzenia Matce Bożej²⁶.

Jan Paweł II w wielu wystąpieniach ukazywał fundament owego zawierzenia w postaci doświadczanej przez polski naród poprzez wieki opieki Pani Jasnogórskiej. Chrzest Polski w 966 roku Papież ukazywał jako zaproszenie do ojczyzny Chrystusa i Jego Matki, czego wymownym świadectwem jest pieśń „Bogurodzica”. Nowym kształtem zaproszenia było przybycie ikony jasnogórskiej do Częstochowy w 1382 roku, w którym, zdaniem Jana Pawła II, odzwierciedliła się cała treść „najdawniejszego hymnu Polaków”²⁷.

Święty Papież nawiązywał także często do „potopu” szwedzkiego i obrony Jasnej Góry w 1655 roku, która jego zdaniem ma nie tylko charakter pewnego cudu historycznego, ale też może być interpretowana jako ostrzeżenie na przyszłość²⁸. Jak przypomniał Jan Paweł II podczas pielgrzymki do Częstochowy w 1983 roku: „Od czasu, gdy Jasna Góra oparła się naporowi Szwedów, gdy w ślad za tym cała Ojczyzna uwolniła się od najeźdźców, datuje się szczególnie związek jasnogórskiego sanktuarium z coraz trudniejszymi dziejami Narodu. Bogarodzica zostaje ogłoszona na podstawie ślubów Jana Kazimierza Królową Korony Polskiej. Świętem Królowej Polski, Tej, która została «dana ku obronie Narodu polskiego», stanie się z biegiem czasu dzień 3 maja związany z pamiątką Konstytucji 3 maja. Konstytucja ta świadczy niezbitnie o woli zachowania niepodległego bytu Ojczyzny przez zadekretowanie odpowiednich reform”²⁹. Zwłaszcza

²³ Por. Z. J. Kijas, *Maryja zakorzeniona w Chrystusie. Kilka uwag na temat mariologii Jana Pawła II*, w: *Servo Veritatis*, red. S. Koperek, S. Szczur, Kraków 2003, s. 786.

²⁴ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, I-1978, s. 40.

²⁵ Por. J. Bajda, J. Marecki, T. Styczeń, *Jan Paweł II. V. Myśl teologiczna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, k. 859.

²⁶ Por. W. Życiński, *Jan Paweł II – świadek i nauczyciel zawierzenia Bogu za przykładem Maryi*, w: *Servo Veritatis*, s. 782.

²⁷ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VI-1983-1, s. 1570; *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II-1979, s. 1410-1411.

²⁸ Por. Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Skultuna 2012, s. 103-104.

²⁹ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VI-1983-1, s. 1572-1573; *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XI-1988-3, s. 482-484.

dwusetlecie konstytucji z 1791 roku było okazją, by prosić Panią Jasnogórską o dar prawdziwej wolności dla narodu³⁰. „Była to też okazja do dziękczynienia Bogu za to, że przez wstawiennictwo Królowej Polski pomógł przewyciężyć dziejowe doświadczenia komunizmu, podobnie jak wcześniej sprawił, że Polska wróciła na mapę Europy w 1918 roku”³¹.

W nauczaniu Jana Pawła II na temat roli Pani Jasnogórskiej w dziejach narodu polskiego nie mogło zabraknąć zwycięstwa wojsk polskich nad armią bolszewicką w 1920 roku, określanego mianem „cudu nad Wisłą”. Jak mówił Papież: „Nie bez przyczyny ci, którzy walczyli w obronie dopiero co odzyskanej wolności, przypisywali to sławne zwycięstwo opiece Królowej Polski”³². Dla Jana Pawła II ważna była szczególna więź wszystkich papieży okresu odrodzonej Polski z Jasną Górą. W tym kontekście wymieniał Piusa XI, Piusa XII, Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła I, który został wybrany 26 sierpnia 1978 roku, w uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej³³. Cały ten okres w świadomości polskiego Papieża tak bardzo był naznaczony opieką Maryi, że w swoim testamencie wspominał słowa powtarzane przez wielkich pasterzy tego czasu, Augusta Hlonda i Stefana Wyszyńskiego: „Zwycięstwo, kiedy przyjdzie, będzie to zwycięstwo przez Maryję”³⁴.

Święty papież podczas swej pierwszej pielgrzymki do Polski, odwiedzając Jasną Górę, przypomniał, że „dokonało się tutaj oddanie Polski Niepokalanemu Sercu Maryi 8 września 1946 roku. Prowadzili wtedy Lud Boży nasi wielcy poprzednicy: kardynał August Hlond i kardynał Adam Stefan Sapieha. W dziesięć lat później odnowione zostały na Jasnej Górze śluby Jana Kazimierza (1656-1956) w 300 lat od chwili, kiedy ten król po okresie «potopu» ogłosił Bogarodzicę Królową Polskiej Korony. Równocześnie zaś prawie, w 1656, w katedrze lwowskiej Maryja została nazwana uroczyscie przez monarchę, przez władcę tej ziemi Królową Korony Polskiej. Jesteśmy dziedzicami tego tytułu i wielkich ślubów! Od 1956 rozpoczęła się Wielka Nowenna przed Tysiącleciem chrztu Polski. I oto w roku polskiego Milenium, 3 maja 1966 roku, tutaj, na tym miejscu zostaje wypowiedziany ustami Prymasa Polski jasnogórski Akt oddania w macierzyńską niewolę Bogarodzicy za wolność Kościoła w Polsce i świecie współczesnym”³⁵. Zdaniem Papieża był to szczególny akt płynący z ducha Soboru Watykańskiego II: „Słowa tego Aktu, wypowiedziane językiem polskich dziejowych doświadczeń, polskich cierpień, ale i polskich zwycięstw, miały swój profetyczny wydźwięk

³⁰ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV-1991-1, s. 1588.

³¹ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV-1991-1, s. 1646.

³² *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIX-1996-2, s. 175-176; *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, X-1987-3, s. 257-260.

³³ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II-1979, s. 1411-1413.

³⁴ *Testament Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków [b.d.], s. 7, 12-13, 15, 17-18.

³⁵ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II-1979, s. 1413-1415.

właśnie w owym momencie dziejów Kościoła i świata. Właśnie po zakończeniu Soboru II Watykańskiego, który – jak słusznie uważamy – otworzył nowy okres tych dziejów³⁶. Należy do tego dodać, że kilka lat później, 5 września 1971 roku polscy biskupi oddali na Jasnej Górze Matce Kościoła całą ludzkość³⁷.

Doniosłość ślubów jasnogórskich sprawia, że nie straciły swej aktualności. Przypomniął o tym Papież w 1990 roku, mówiąc: „Są jeszcze bardziej niż wówczas warunkiem naszej społecznej dojrzałości. Warunkiem naszego miejsca w Europie, która po przełamaniu podziałów pojałtańskich szuka dróg do międzynarodowej jedności. W przewycięzaniu tych podziałów Polska ma swój udział – rzecz można pionierski, w każdym razie, gdy chodzi o tę część Europy, którą Jałta pozostawiła na wschód od «żelaznej kurtyny». Wypada tu przypomnieć wszystkie kolejne daty: 1956, 1968, 1970, 1976, wreszcie 1980, aż do 1989. Na tym ostatnim etapie powstała «Solidarność» – i pomimo represji stanu wojennego – przetrwała. Stała się ona polską drogą «odchodzenia od totalitaryzmu marksistowskiego». Jej nazwa świadczyła o przewycięzaniu zasady «walki klasowej»³⁸. Już w 1979 roku podczas Apelu jasnogórskiego Jan Paweł II wypowiedział te stale, a może nawet coraz bardziej aktualne słowa: „Warunki pracy, warunki mieszkania, warunki utrzymania, opiekę nad poczynającym się życiem, poszanowanie społeczne rodzicielstwa, radość z dzieci, które przychodzą na świat, pełne prawo do wychowania, a zarazem wieloraką pomoc w tym wychowaniu... oto cały wielki, bogaty program, od którego zależy przyszłość człowieka i przyszłość Narodu”³⁹. Temu przyświecały sierpniowe wystąpienia Papieża w 1980 roku w obronie strajkujących⁴⁰. Później Jan Paweł II wspominał: „Pamiętamy, że w tych sierpniowych dniach 1980 roku kształtowały się pamiętne umowy społeczne w Gdańsku, w Szczecinie, w końcu w Jastrzębiu na Śląsku. W umowach tych wyraził się duch Narodu, milenijnego Narodu, który dąży do rozwiązywania problemów społecznych i moralnych na drodze dialogu z przedstawicielami władzy”⁴¹.

Ducha dialogu przerwał stan wojenny. Czas ten zbiegł się z sześćsetleciem obrazu Czarnej Madonny w 1982 roku, uniemożliwiając przyjazd do Polski Janowi Pawłowi II⁴². Podobno rok później, podczas pielgrzymki, gdy delegacja rządowa oskarżała Papieża o zbyt upolitycznione kazania na Jasnej Górze, miał zagrozić powrotem do Watykanu⁴³. Wtedy właśnie 18 czerwca 1983 roku padły

³⁶ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II-1979, s. 1413-1415.

³⁷ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II-1979, s. 1416-1419.

³⁸ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIII-1990-2, s. 330-335.

³⁹ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II-1979, s. 1454-1455.

⁴⁰ Por. G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, Kraków 2000, s. 508-509.

⁴¹ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, IX-1986-2, s. 409-414.

⁴² Por. G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, s. 585.

⁴³ Por. M. Zięba, *Jestem z wami. Kompendium twórczości i nauczania Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Kraków 2010, s. 275-276.

w kontekście Apelu jasnogórskiego te ważne słowa: „Czuwam – to znaczy także: czuję się odpowiedzialny za to wielkie, wspólne dziedzictwo, któremu na imię Polska”⁴⁴. Niech podsumowaniem tych refleksji Jana Pawła II na temat roli Jasnej Góry w dziejach narodu będą słowa powiedziane 4 czerwca 1979 roku: „Jasna Góra jest Sanktuarium Narodu. Trzeba przykładać ucho do tego świętego miejsca, aby czuć, jak bije serce Narodu w Sercu Matki. Biję zaś ono, jak wiemy, wszystkimi tonami dziejów, wszystkimi odgłosami życia. Ileż razy biło jękiem polskich cierpień dziejowych! Ale również okrzykami radości i zwycięstwa! Można na różne sposoby pisać dzieje Polski, zwłaszcza ostatnich stuleci, można je interpretować wedle wielorakiego klucza. Jeśli jednakże chcemy dowiedzieć się, jak płyną te dzieje w sercach Polaków, trzeba przyjść tutaj. Trzeba przyłożyć ucho do tego miejsca. Trzeba usłyszeć echo życia całego Narodu w Sercu jego Matki i Królowej!”⁴⁵.

4. Jan Paweł II promotorem kultu Matki Boskiej Częstochowskiej

Od początku nowego tysiąclecia utrzymuje się liczba odwiedzających Jasną Górę pielgrzymów. W roku 2017, w którym obchodzono trzechsetlecie koronacji obrazu, sanktuarium ponownie odwiedziło około czterech milionów pielgrzymów. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że nagły wzrost pielgrzymów nastąpił po 1978 roku, czyli po wyborze Jana Pawła II⁴⁶. Nie jest to dziwne, gdyż święty Papież był głównym promotorem kultu Matki Boskiej Częstochowskiej w Polsce i na świecie. Ojciec Święty wymienił przecież Jasną Górę wśród największych sanktuariów maryjnych świata w encyklice *Redemptoris Mater* w 1988 roku (nr 25). Od XVI wieku częstymi gośćmi Jasnej Góry byli nuncjusze papiescy i późniejsi papieże (Klemens X, Innocenty XI, Innocenty XII, Pius XI, Jan XXIII i Paweł VI). Jednak dopiero od czasu pontyfikatu Jana Pawła II wytworzył się zwyczaj pielgrzymowania papieży na Jasną Górę. Dlatego również Benedykt XVI w 2006 roku i Franciszek w 2016 pielgrzymowali do Czarnej Madonny. Należy podkreślić, że spośród sanktuariów maryjnych Jan Paweł II jedynie Jasną Górę odwiedził sześć razy, w 1979, 1983, 1987, 1991, 1997 i 1999 roku. Wyjątkowo nie nastąpiło to podczas odwiedzin kraju w 1995 i 2002 roku. Święty często podkreślał, że nie byłoby papieża Polaka, gdyby nie było Jasnej Góry. Niejednokrotnie w różnych krajach świata Święty przekazywał wizerunek Pani Jasnogórskiej. Pielgrzymki Jana Pawła II do Częstochowy stanowią potwierdzenie uniwersalnego i eklezjalnego wymiaru sanktuarium, które jako jedno z najważniejszych na

⁴⁴ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VI-1983-1, s. 1566.

⁴⁵ *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, II-1979, s. 1413-1415.

⁴⁶ Por. J. Zbudniewek, *Jasna Góra*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 5, red. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2002, s. 175.

świecie uczestniczyło, dzięki połączeniom telewizyjnym, w uroczystości otwarcia roku maryjnego 7 lipca 1987 roku przez Jana Pawła II. 15 sierpnia 1991 roku było miejscem VI Światowych Dni Młodzieży, a 11 lutego 1994 roku miejscem obchodów II Światowego Dnia Chorych. Papież udzielał Jasnej Górze licznych przywilejów duchowych i ofiarował cenne wota. Jan Paweł II przywiózł i złożył w darze Pani Jasnogórskiej złotą różę i pas sutanny przestrzelony podczas zamachu na jego życie 13 maja 1981 roku⁴⁷. Wymowne jest, że dzień przed śmiercią Jan Paweł II zdążył pobłogosławić nowe korony ofiarowane Pani Jasnogórskiej. Ikonografia papieskiej kaplicy także pozostała wyraźnie polska. Czarna Madonna z Częstochowy towarzyszyła modlitwie Papieża w kaplicy przy jego prywatnych apartamentach w Watykanie, tak jak towarzyszyła jego pracy w prywatnym gabinecie⁴⁸.

Szczególnym momentem globalnej promocji Jasnej Góry był Światowy Dzień Młodzieży w 1991 roku, który zdaniem Papieża wpisał się w kontekst nowej ewangelizacji i ponownego odkrycia ruchu pielgrzymkowego⁴⁹. To wielkie wydarzenie w Częstochowie stanowiło wyjątkowy etap na drodze ku nowej ewangelizacji, gdyż po raz pierwszy uczestniczyli w nim chłopcy i dziewczęta z krajów Europy Środkowo-wschodniej⁵⁰. Jan Paweł II wtedy z Jasnej Góry wezwał młodych ludzi do zabezpieczenia obecności w świecie takich wartości, jak pełna wolność religijna, poszanowanie osobowego wymiaru rozwoju, ochrona prawa do życia poczynając od momentu poczęcia aż do naturalnej śmierci, troska o rozwój i umocnienie rodziny, dowartościowanie kulturowych odrębności w celu wzajemnego ubogacenia się wszystkich ludzi i ochrona równowagi naturalnego środowiska, które bywa coraz bardziej zagrożone. Wezwanie to jest wciąż aktualne i trzeba przyznać, że bez Jana Pawła II i jego wpływu na świat, byłoby jeszcze bardziej palące⁵¹.

Pożegnalne słowa Papieża, który opuszczał Polskę w 1991 roku, świadczą o wielkiej roli, jaką przypisywał postawie zawartej w słowach Apelu jasnogórskiego, ważnej dla nowej ewangelizacji Europy. Mówił wtedy: „Przybliżając się do roku 2000 po Chrystusie, zdajemy sobie sprawę z uniwersalnego zasięgu ewangelii. Zdajemy sobie szczególnie sprawę, że w niej – w ewangelii – tkwią korzenie Europy i «europejskości». Po nad wyraz bolesnych doświadczeniach naszego stulecia, po upadku ideologii, które zaowocowały całym okrucieństwem systemów totalitarnych, nieodzowne jest sięgnięcie do chrześcijańskich korzeni Europy. Na

⁴⁷ Por. S. Jabłoński, *Jan Paweł II a Jasna Góra*, w: *Diligis Me? Pasce*, s. 670; A. J. Napiórkowski, *Maryja jest piękna. Zarys mariologii i maryjności*, Kraków 2016, s. 2018; S. Jabłoński, *Jasna Góra. VI. Znaczenie Jasnej Góry w życiu Kościoła i narodu*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, k. 1088.

⁴⁸ Por. G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, s. 7.

⁴⁹ Por. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, s. 98-99.

⁵⁰ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV-1991-2, s. 422.

⁵¹ Por. M. Zięba, *Jestem z wami. Kompendium twórczości i nauczania Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, s. 239.

tym właśnie polega sama istota nowej ewangelizacji naszego kontynentu, a na tym kontynencie także naszego Narodu i społeczeństwa. Słowa: «Jestem przy Tobie, pamiętam, czuвам», skierowane do Bogarodzicy, a przez Nią do Chrystusa – Odkupiciela człowieka, doskonale streszczają program tej nowej ewangelizacji i określają właściwą jej dynamikę. Nie wystarczy bowiem tylko przypomnieć historyczną prawdę początków Europy. Tu chodzi o korzenie – a korzenie sprawiają, że drzewo trwa i rośnie. Trzeba się wciąż przekonywać, czy nasze europejskie i polskie bytowanie nie zostało w rzeczywistości oderwane od tych korzeni. Przecież bardzo pracowano i pracuje się nad tym, ażeby Europę przy zachowaniu chrześcijańskiej tożsamości jej korzeni wyzuć z tego, co istotnie chrześcijańskie. Dlatego ten Jasnogórski Apel jest nadal aktualny⁵².

Kolejny istotny wymiar promocji roli Jasnej Góry to ekumenizm. Znany mariolog, o. prof. S. C. Napiórkowski wyraził tę rolę w następujący, syntetyczny sposób: „Jeśli wielki czciciel Maryi Jan Paweł II, niestrudzony pielgrzym do różnych sanktuariów maryjnych, zalicza ekumenizm do priorytetów swojego pontyfikatu, maryjne sanktuaria, zwłaszcza polskie, nie mają innego wyjścia: ekumenizm również zaliczą do priorytetów swojego zaangażowania w Kościół i społeczeństwo”. W tym kontekście teolog pisze o Jasnej Górze i jej charakterze w pewnym sensie ekumenicznym, zwłaszcza w kontekście obecności prawosławia przed obliczem częstochowskiej Pani. Przypomina, że według Adama Mickiewicza Jasna Góra jest sanktuarium całej słowiańszczyzny, a według Sołowiowa, na fundamencie kultu Matki Bożej Jasnogórskiej dojdzie do zjednoczenia całego chrześcijaństwa. W prawosławnych cerkwiach można spotkać jasnogórską ikonę, zwłaszcza, że jej wyraźnie wschodni typ ikonograficzny pomaga o otwarciu ekumenicznym⁵³. Warto w tym kontekście przypomnieć, że ważnym wydarzeniem na Jasnej Górze był jubileusz tysiąclecia chrztu Rusi, zorganizowany przez Kościół obrządku greckokatolickiego w 1988 roku. Skoro wspominamy o roli Jasnej Góry w pojednaniu chrześcijan, nie możemy pominąć faktu, że na Jasnej Górze kształtowała się idea pojednania narodu polskiego z niemieckim, czego wyrazem były cztery pielgrzymki biskupów niemieckich w 1980, 1982, 1986 i 1988 roku⁵⁴.

*

Papież Franciszek w adhortacji *Evangelii gaudium*, pośród cennych przejawów pobożności ludowej, wymienił także wspólne zmierzanie do sanktuariów (por. EG 124). George Weigel w krótkim zdaniu wyraził syntezę znaczenia najważniejszego polskiego centrum pielgrzymkowego, częstochowskiego klasztoru:

⁵² *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, XIV-1991-2, s. 288.

⁵³ Por. S. C. Napiórkowski, *Sanktuaria maryjne w służbie pokoju*, w: *Nosicielka Ducha – Pneumatofora*, red. J. Wojtkowski, S. C. Napiórkowski, Lublin 1998, s. 378, 384.

⁵⁴ Por. J. Zbudniewek *Jasna Góra*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 5, s. 175.

„Jasna Góra to «sanktuarium narodu». Tutaj można się dowiedzieć, jaka jest Polska i kim naprawdę są Polacy”⁵⁵. Gdyby szukać u Jana Pawła II podobnie syntetycznych słów, należałoby przypomnieć cytat powtarzany za prymasem Stefanem Wyszyńskim: „Okazało się, że Jasna Góra jest wewnętrznym spoidłem życia narodu, jest siłą, która chwyta głęboko za serce i trzyma naród cały w pokornej a mocnej postawie wierności Bogu, Kościołowi i jego hierarchii”⁵⁶. Na podstawie dokonanych wyżej analiz można potwierdzić to, co sam Jan Paweł II powtarzał, że bez Jasnej Góry nie byłoby papieża Polaka. Bez pontyfikatu Jana Pawła II nie byłoby też przemian w Europie i Polsce, wyzwolenia z komunizmu, zjednoczenia wschodu i zachodu kontynentu, do czego duchowej siły dostarczała Pani Jasno-górska i historyczna pamięć wydarzeń związanych z jej sanktuarium.

Dla świętego Papieża Jasna Góra nie była tylko zasłużonym przez wieki klasztorem, ale „Sanktuarium Wielkiej Nadziei”⁵⁷. Dlatego tak wiele wypowiedzi Jana Pawła II dotyczyło przyszłości narodu i kraju, która zależy od dobrego wykorzystania wolności, poszanowania życia, wyzwolenia z nałogów oraz pragnienia bardziej „być”, niż „mieć”⁵⁸. Najbardziej dobitnie wyraził to Jan Paweł II w 1997 roku: „Przez dziesięć wieków byliśmy – jako Naród ochrzczony – wierni Tobie, Twojemu Synowi, Jego Krzyżowi i Ewangelii, Kościołowi świętemu i jego pasterzom. Dziś przychodzę do Ciebie, o Matko, aby zachęcić moich braci i siostry do wytrwania przy Chrystusie i Jego Kościele, aby zachęcić ich do mądrego zagospodarowania odzyskanej wolności, w duchu tego, co najpiękniejsze w naszej chrześcijańskiej tradycji. Królowo Polski, wspominając z wdzięcznością Twą macierzyńską opiekę, zawierzam Ci moją Ojczyznę, dokonujące się w niej przemiany społeczne, ekonomiczne i polityczne”⁵⁹. W tym samym duchu rok wcześniej Papież napisał w liście do prymasa Józefa Glempa: „Oby dar zewnętrznej wolności, który wypraszaliśmy przed laty u podnóża Jasnej Góry, był stale przyjmowany przez wierzących w Polsce jako wezwanie do pielęgnowania z radością wolności ducha”⁶⁰.

⁵⁵ G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, s. 393.

⁵⁶ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej pod Szczytem Jasnej Góry dla pielgrzymów z Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego*, w: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny*, Kraków 1997, s. 46.

⁵⁷ Por. Grażyna od Wszecpośrednictwa M. B., Gizela od Niepokalanego Serca Maryi, R. Szymczak, *Z dawna Polski Tyś Królową. Przewodnik po Sanktuariach Maryjnych*, Szymanów 1990, s. 39-40.

⁵⁸ Por. *Insegnamenti di Giovanni Paulo II*, X-1987-2, s. 2183-2184; *Insegnamenti di Giovanni Paulo II*, X-1987-2, s. 2184; *Insegnamenti di Giovanni Paulo II*, XIV-1991-1, s. 1437-1438.

⁵⁹ *Insegnamenti di Giovanni Paulo II*, XX-1997-1, s. 1405-1406.

⁶⁰ Cyt. za: S. Jabłoński, *Stąd stawaliśmy się wolni*, Jasna Góra – Częstochowa 2009, s. 123.